

İNCƏSƏNƏT

UOT 792.03

ƏLİ QƏHRƏMANOV

XALQ ARTİSTİ KAMRAN QULİYEV: SƏNƏT VƏ MÜASİRLİK

Məqalədə səhnədə inamlı, cəsarətli addımlar atan, sənət yolunda düzgün istiqamət tutan, dəsti-xətti ilə seçilən aktyor və rejissor Kamran Quliyevin sənət yoluna nəzər salınır; səhnə fəaliyyətinin özünəməxsus cəhətləri izlənilir. Tamaşalarda yaratdığı obrazlardan, quruluş verdiyi tamaşalardan söhbət açılır. Müstəqillik illərində teatrın repertuarının zənginləşməsində, qan yaddaşımız, soy kökümüzə bağlı – Nəriman Həsənzadənin “Atabəylər”, “Pompeyin Qafqaza yürüşü”, Həmid Arzulunun “Əlincə qalası”, İlyas Əfəndiyevin “Şeyx Xiyabani”, Adil Babayevin “Koroğlunun Çənlibelə qayıdışı”, Nəbi Xəzrinin “Atillanın atlıları”, Həsənəli Eyvazlının “Araz sahilində doğan günəş”, Şəmil Sadiqin “Qana qan qarışdı”, Məmməd Cəfər Cəfərovun “Mirzə Cəlil taleyi”, Taleh Həmidin “Yəhya bəy Dilqəm”, Əli Əmirlinin “Ağa Məhəmməd şah Qacar”, “Əli və Nino”, Xaqani Əliyevin “Ehsanxan Kəngərli” və romantik, realistik səpkili digər tamaşaların – Hüseyin Cavidin “Topal Teymur”, “İblis”, “Səyavuş”, “Şeyx Sənan”, Elçinin “Mənim ərim dəlidir”, “Dəlixanadan dəli qaçıb”, Cəlil Məmmədquluzadənin “Dəli yığıncağı”, Hidayət Orucovun “Bu dünyanın adamları”, Mir Cəlal Paşayevin “Dirilən adam” əsərlərinə verdiyi uğurlu quruluşların səhnə taleyi diqqət mərkəzinə çəkilməklə izlənilir.

Eyni zamanda Kamran Quliyevin müxtər respublikada keçirilən irimiqyaslı, dövlət səviyyəli tədbirlərin keçirilməsində iştirakından söhbət açılır.

Açar sözlər: Kamran Quliyev, aktyor, rejissor, dramaturgiya, tamaşa, səhnə.

Sənət daim yenilik sorağında, axtarış yollarında olduğu, insanların həyat amalının qarçısına, onların saf və müqəddəs ideyalarının tərənnümçüsünə çevrildiyi, dövrün, zamanın problemlərini əks etdirdiyi üçün mayasını mütləq müasirlik təşkil etməlidir. Rejissor sənətindəki müasirlik ilk növbədə özünü səhnə əsəri ilə tamaşaçılara təqdimatda, səhnə ilə həyat arasındakı möhkəm əlaqədə, zamanla sıx bağlılıqda tapmalıdır. Bu da müasir rejissordan fitri istedad, zəngin fantaziya, dərin həyat təcrübəsi, insan psixologiyasının bilicisi olmağı tələb edir. Səhnədəki kövrək tərpənişlərdən tez bir zamanda inamlı, cəsarətli addımlara keçən, sənət yolunda düzgün istiqamət tutan, öz nəfəsi, öz dəsti-xətti ilə seçilən sənətkarlardan biri də məhz xalq artisti Kamran Quliyevdir. Kamranın bütün tamaşaları istər formaca, qarşıya qoyulmuş problemin səhnə həlli və quruluşu, istərsə də məzmun əlvanlığı, mövzunun müxtəlifliyi baxımından tamamilə fərqlənir. Bununla belə, həmin səhnə əsərlərini bir-birilə əlaqələndirən qırılmaz tellər vardır. Bu, Kamran Quliyevin istedad və qabiliyyətindən, uzun axtarışlarının dəyərli tapıntılarından yoğurulmuş və tamaşadan-tamaşaya süzülüb keçən, gündən-günə cilalanan müasirliyi təşkil edir.

Kamran heç vaxt əldə etdiyi nailiyyətlərlə kifayətlənməmiş, daha inamla, daha böyük həvəslə sənətin sirlərini öyrənməyə çalışmışdır. Onun səhnə fəaliyyətinə nəzər saldıqda, yaradıcılığını araşdıranda, hazırladığı tamaşaları ardıcılıqla təhlil edəndə, bu açıq-aydın hiss edilir. Aydın olur ki, Kamran Quliyev hər tamaşada yeni söz deməyə, yeni fikir aşılamağa, tamaşaçıların estetik tələblərini duymağa, onların zövqlərini oxşamağa can atmışdır. Onun aktyorluq və rejissorluq fəaliyyətindəki müvəffəqiyyətlərin əsası pyes üzərində ciddi yaradıcılıqla işləməsi, əsərdəki daha vacib və müasir səslənən problemləri düzgün dərk edib, qabarıq verməyi bacarmasıdır.

Kamran Məmmədqulu oğlu Quliyev 1958-ci ilin sentyabr ayının 9-da Babək (keçmiş Naxçıvan) rayonunun Zeynəddin kəndində kolxozçu ailəsində anadan olub. 1965-ci ildə Zeynəddin kənd orta məktəbinin birinci sinfinə daxil olan Kamran 1975-ci ildə orta məktəbi müvəffəqiyyətlə bitirir.

Kamran uşaq ikən Naxçıvan teatrının kollektivi Zeynəddin kəndlərində qastrolda olarkən Süleyman Sani Axundovun “Eşq və İntiqam” əsərini oynayırlar. Tamaşada hamıdan çox onu teatrın aparıcı aktyoru İsa Musayevin oyunu valeh edir. Ürəyindən keçir ki, kaş mən də bu boyda, bu buxunda, bu səs tembirində aktyor olaydım. Kamran bu xəyalla neçə illər yaşayır.

Teatra, sənətə olan maraq gənc Kamranı 1976-cı ildə Naxçıvan şəhər mədəniyyət evinin “Gənclik” xalq teatrına gətirib çıxarır. Burada oynadığı rolları obraz səviyyəsinə qaldıran Kamran tezliklə xalq teatrının rəhbərliyinin diqqətini cəlb edir. Xalq teatrında bir-birindən fərqli, müxtəlif düzümlü – Mayor Xudaverdi (“Hacı Qəmbər”, N.Vəzirov), Hacı Səməd ağa (“Bəxtsiz cavan”, Ə.Haqverdiyev), Ayxan (“Yollara iz düşür”, B.Vahabzadə), Ezop (“Ezop”, Fiqereydo) obrazlarını yaradır. Respublika üzrə 1980-ci ildə Şamaxı şəhərində keçirilən xalq teatrlarının müsabiqəsində Naxçıvan şəhərinin “Gənclik” xalq teatrı Fiqereydonun “Ezop” əsərini göstərir və birinci yerə layiq görülür. Ezop obrazının ifaçısı Kamran Quliyev ən yaxşı kişi rollarının ifaçısı kimi birinci dərəcəli diplomla mükafatlandırılır və Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin Fəxri fərmanı ilə təltif olunur. Bununla da o, həyatının əsas istiqamətini müəyyənləşdirir. “Gənclik” xalq teatrının bütün tamaşalarını, gənc aktyorların oyununu daim izləyən Cəlil Məmmədquluzadə adına Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrının baş rejissoru Vəli Babayev Kamranın istedadını görüb onu peşəkar teatrın truppasına daxil edir. Kamran Çingiz Aytmatov və Kaltay Məhəmmədcanovun “Füdzi dağında qonaqlıq” əsərindəki İsabay Mercanov obrazıyla teatrın peşəkar səhnəsində ilk rolunu oynayır. O, Naxçıvan teatrında fəaliyyətə başlayanda fikirləşir ki, səhnə sənətinin sirlərini öyrənmək üçün mütləq ali təhsil almalıdır. O, 1981-ci ildə M.A.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun (İndiki Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti) “Mədəni-maarif” fakültəsinin qiyabi şöbəsinə qəbul olunur.

Az bir müddət ərzində Kamran Quliyev Naxçıvan teatrının səhnəsində Baxşı Qələndərli, Vəli Babayev, Vaqif Əsədov, Əliqismət Lalayevin hazırladıqları tamaşalarda müxtəlif səpkili, psixoloji dünyası ilə seçilən dolğun obrazlar yaradır. İllər ötdükcə yaratdığı rollarıyla Kamran yeni sənət uğurları qazanır. Onun ilk dövrlər yaratdığı Naçalnik (“Hacı Qara”, M.F.Axundov), Mayor Xudaverdi (“Hacı Qəmbər”, N.Vəzirov), Hacı Səməd ağa (“Bəxtsiz cavan”, Ə.Haqverdiyev), Neznamov (“Günahsız müqəssirlər”, A.Ostrovski), Ezop (“Ezop”, Fiqeredo), Egist (“Elektra”, Sofokl), Alxan (“Yollara iz düşür”, B.Vahabzadə), Qəhrəman (“Kamança”, C.Məmmədquluzadə), Əmir Altun, bədii rəhbər, Məmiş Qubuşov (“Əlincə qalası”, “Ərsizlər və arsızlar” və “İtirilən sağlıq”, H.Arzulu), Qamar (“Arzum çin oldu”, R.İçərişəhərli), Nağılçı (“Xeyir və Şər”, İ.Səfərli), Kuznetsov (“Yaşıl papaq”, Ş.Rovka) kimi obrazları istər tamaşaçı kütləsini, istərsə də rejissorları valeh edir. Bundan sonrakı dövrlər yaratdığı Aparıcı, Qoçu Əsgər (“Ordan-burdan” və “Məşədi İbad”, Ü.Hacıbəyov), Rza bəy (“Dodaqdan qəlbə”, R.N.Güntəkin), Məzhər bəy (“Yad qızı”, O.Kamal), Gəncə hökmdarı (“Məhsəti”, K.Ağayeva), Nikolay (“Astana”, A.Dudarev), Silahdar Yusif (“Dəli İbrahim”, T.Oflazoğlu), Quram Çançanaşvili (“Şəhərli kürəkən”, R.Muxtar), Feyzulla (“Koroğlu nəslı”, H.Elsevər), Əmir Teymur, Elxan, Uluq bəy, Keşiş, Səlim, Altay (“Topal Teymur”, “İblis”, “Uçurum”, “Şeyx Sənan”, “Ana”, “Səyavuş”, H.Cavid), Nadir şah (“Nadir şah”, N.Nərimanov), İbrahim xan (“Hökümdar və qızı”, İ.Əfəndiyev), Qızıl Arslan, Pompey (“Atabəylər”, “Pompeyin Qafqaza yürüşü”, N.Həsənzadə) və s. kimi rəngarəng obrazlar da öz təbiliyi ilə seçilərək geniş tamaşaçı kütləsinin rəğbətini qazanır.

Kamran Quliyev klassik rolların da mahir ifaçılarından. O, Əliqismət Lalayevin quruluşunda tamaşaya qoyulan Ostrovskinin “Günahsız müqəssirlər” faciəsində Neznamov obrazını oynayır. Bu obraz başdan-başa dramatik situasiyalarla zəngindir. Həyatda bəxti gətirməyən, ciddi münaqişələrlə toqquşan Neznamov-Kamran Quliyev hər an narahatlıqlarla qarşılaşır. Xüsusən, final səhnəsində anası Kruçina ilə görüşdə gərgin psixoloji sarsıntılar keçirir. Görkəmli teatrşünas Cabir Səfərov Kamranın məharətlə yaratdığı Neznamov roluna yüksək qiymət verərək yazmışdı: “Kamran Quliyevin ustalılıqla yaratdığı Neznamov bütün səhnələrdə təknil və baxımlıdır. Aktyor sükutlu səhnələrdə ifadəli və emosional oyunuyla obrazın daxili aləmini, hiss və düşüncələrini qabarıq tərzdə tamaşaçıya təqdim etməyi gözəl bacarır. Neznamov obrazı Kamran Quliyevin gözəl aktyorluq imkanını bir daha aşkara çıxartdı” [10].

Naxçıvan teatrında N.Nərimanovun “Nadir şah” əsəri dəfələrlə müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdur. Nadir şah obrazını Azərbaycan teatrında Hüseyn Ərəblinski, A.M.Şərifzadə, Naxçıvan teatrında S.Mövləvi, İ.Musayev, İ.Həmzəyev kimi korifeylər oynamışlar. Təbii ki, Kamran Quliyevin yaratdığı Nadir şah obrazı da Naxçıvan teatri üçün uğurlu və yaddaqalan bir hadisəyə çevrilir. Səhnədə qazandığı uğurlar Kamran Quliyevin cəsarətini bir daha artırır və rejissor kimi də özünü sınayır. O, “Topal Teymur” tamaşasına quruluş verərək, məsuliyyətli bir işə girişir. Məhz həmin tamaşada quruluşçu rejissor olmaqla yanaşı, aktyor kimi də iştirak edir. Tamaşada yaratdığı Topal Teymur rolu onu şöhrətləndirməklə, sənət bioqrafiyasında xüsusi yer tutur.

Tanınmış şair-dramaturq Nəriman Həsənzadənin “Atabəylər” tarixi dramı 1999-cu ilin may ayının 10-da tanınmış rejissor Mərahim Fərzəlibəylinin quruluşunda (rejissor K.Quliyev) Naxçıvan teatrında müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulur. N.Həsənzadənin 16 aprel 2002-ci ildə tamaşaya qoyulan digər əsəri isə “Pompeyin Qafqaza yürüşü” idi. Vurğulamaq lazımdır ki, Nəriman Həsənzadə yaradıcılığında tarixi mövzular böyük rol oynayır. Bu baxımdan “Pompeyin Qafqaza yürüşü” əsəri də xalqımızın qədim tarixi köklərindən və onun yadelli işğalçılara qarşı apardığı mətanətli mübarizələrindən bəhs edir. Bu tamaşanın quruluşunu da Mərahim Fərzəlibəyli ilə müştərək Kamran Quliyev vermişdi. Hər iki tamaşada da baş rolları – Qızıl Arslan və Pompey rollarını Kamran oynamışdır. Tamaşalarda rejissor-aktyor paralelliyi özünü müsbət mənada göstərir. “Hər iki əsərin baxışında iştirak edən müəllif Kamran Quliyevin aktyorluq və rejissorluq fakturasında dəyərli, diqqəti cəlb edən cəhətləri qiymətləndirir” [8].

Naxçıvan teatrının baş rejissoru Vaqif Əsədov isə Kamran Quliyevin peşəsinə vurğunluğunu yüksək dəyərləndirərək yazırdı: “Mən Kamranla bir çox tamaşalarda rastlaşmışam. Mənim quruluşumda tamaşaya qoyulan “Elektra”, “Əlincə qalası” əsərlərində yaratdığı Egist, Əmir Altun obrazları dolğun və bitkin səhnə surətləridir. Kamran yaratdığı obrazın daxili aləmini, incə və dərin romantizmini, müəllifdən gələn emosiyaları qəlbən hiss edir və onu əlvan boyalarla sənətsevərlərə təqdim edir... Onun ümumi aktyorluq keyfiyyətləri bir rejissor kimi məni çox qane edir” [1].

Naxçıvan teatrının nəzdində fəaliyyət göstərən Cavid Poeziya Teatrında tamaşaya qoyulan K.Ağayevanın “Mənim tanrım gözəllikdir sevgidir”, H.Cavidin “Ana”, “Azər” pyeslərində Kamran müxtəlif xarakterli insan obrazları ilə qarşılaşır. Kor, Səlim, çoban rollarının taleyi bəlkə də eynidir, bir zümrənin insanlarıdır. Amma aktyor həmin bu nisgilli obrazlara maraqlı don geydirməklə həmin obrazları özünüküləşdirir. Kamran Quliyev Cavid Poeziya Teatrında Vaqif Əsədovun quruluşunda (rəssam Əli Səfərov) 1986-cı ilin oktyabr ayının 14-də uğurla tamaşaya qoyulan Məmməd Arazın “Azərbaycan dünyam mənim” romantik vüsətli

tamaşasında Camal kişi rolunda çıxış edir. Camal kişi obrazı onun sənət bioqrafiyasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Kamran Quliyevin səhnə bioqrafiyasına nəzər yetirəndə romantik və dramatik obrazların xüsusi yer tutduğunun şahidi olur.

Naxçıvan teatrı 90-cı illərdə rejissorluq baxımından özünün durğunluq dövrünü yaşayırdı. Teatrın görkəmli rejissorları Baxşı Qələndərli və Vəli Babayev artıq həyatda deyildilər. Vaqif Əsədov və Əliqismət Lalayev isə Bakı şəhərinə getmişdilər. Odur ki, teatrda rejissorluq baxımından bir növ boşluq yaranmışdı. Bu boşluğu doldurmaq üçün teatrın zəhmətsevər gənc aktyorları – Əsgər Əsgərov, Tofiq Seyidov, Kamran Quliyev bu çətin, şərəfli və məsul vəzifəni yerinə yetirməyi öhdələrinə götürdülər. Təəssüflər olsun ki, həmin ərəfədə Totiq Seyidov Alma-ata şəhərinə, Əsgər Əsgərov isə Bakıya köçüb getdilər. Teatrda rejissorluq işi bütün ağırlığı ilə Kamran Quliyevin üzərinə düşdü. Kamran bir rejissor kimi ilk dəfə Anarın “Sizi deyib gəlmişəm” (28 aprel 1992, rəssam Ə.Axundov), sonra isə Həmid Arzulunun “İtilənən xəncər” (5 avqust 1996, rəssam Ə.Axundov) əsərlərinin tamaşalarına verdiyi quruluşlarda öz geniş sənətkarlıq imkanlarını üzə çıxardı.

Kamran Quliyev 1997-ci ilin may ayının 1-dən teatrın baş rejissoru (2004-cü ilin fevralın 20-dən isə direktor və baş rejissor) kimi ağır yükün altına girərək müxtəlif mövzulu müasir əsərlərlə yanaşı milli pyeslərə, eləcə də görkəmli dünya klassiklərinin əsərlərinə müraciət etməklə bir çox sanballı, bədii vüsətli, romantik və realist mündəricəli 50-yə yaxın əsərə quruluş verdi. 2013-cü ilin sentyabrından isə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyində “Teatrın inkişafı və dövlət əhəmiyyətli tədbirlərin təşkili” üzrə baş məsləhətçi vəzifəsinə keçirildi. Burada işlədiyi müddətdə də teatr əlaqəni davam etdirir. Onun quruluş verdiyi tamaşalar hər şeydən əvvəl müasir tamaşaçını düşündürən, həyat, insanlar haqqında yüksək humanist fikirlər, bəşəri hislər oyadan tamaşalar olmuşdur. Həmin əsərlər aşağıdakılardır: R.İçərişəhərlinin “Arzum çin oldu” (17 dekabr 1997), “Kələkbaz qızlar” (22 fevral 1999), R.Muxtarın “Şəhərli kürəkən” (18 may 1998), H.Arzulunun “Ərsizlər və arsızlar” (28 sentyabr 1999), “Mərhəmət məhəbbət deyil” (22 noyabr 2003), “Əlincə qalası” (4 aprel 2007), H.Elsevərin “Qorxulu oyun” (23 fevral 2000), Elçinin “Mənim ərim dəlidir” (23 mart 2001), “Dəlixanadan dəli qaçıb” (“Mənim sevimli dəlim”, 22 oktyabr 2002), İ.Məlikzadənin “Gəl qohum olaq” (4 iyul 2002), İ.Əfəndiyevin “Şeyx Xiyabani” (22 may 2001), N.Həsənzadənin “Atabəylər” (10 may 1999), “Pompeyin Qafqaza yürüşü” (16 aprel 2002, Hər iki əsərin quruluşçu rejissoru M.Fərzəlibəyov, rejissoru K.Quliyev), H.Cavidin “Topal Teymur” (29 dekabr 2000), “İblis” (10 iyul 2003), “Səyavuş” (24 oktyabr 2007), M.F.Axundovun “Lənkəran xanının vəziri” (12 oktyabr 2004), H.Orucovun “Bu dünyanın adamları” (16 noyabr 2004), N.Xəzrinin “Atillanın atlıları” (20 yanvar 2005), C.Məmməd-quluzadənin “Qurbanəli bəy” (23 sentyabr 2000), “Dəli yığıncağı” (2 aprel 2005), E.Həbibin “Sahilsiz çaylar” (2 dekabr 2005), M.C.Paşayevin “Dirilən adam” (8 aprel 2006), Ü.Hacıbəyovun “Arşın mal alan” (18 sentyabr 2006), S.Vurğunun “Fərhad və Şirin” (28 oktyabr 2006), A.Babayevin “Yarımçıq şəkil” (18 dekabr 2001), “Koroğlunun Çənlibelə qayıdışı” (10 may 2008), “Şeyx Sənan” (24 oktyabr 2012), “Arılar arasında” (28 oktyabr 2016), H.Eyvazlının “Araz sahilində doğan günəş” (10 aprel 2008), Ş.Sadiqin “Qana qan qarışdı” (24 dekabr 2009), M.C.Cəfərovun “Mirzə Cəlil taleyi” (21 fevral 2013), T.Həmidin “Yəhya bəy Dilqəm” (9 yanvar 2015), İ.Piriyevin “Qurtuluş dastanı” (15 iyun 2015), Ə.Əmirlinin “Onun iki qabırğası” (18 aprel 2017), “Ağa Məhəmməd şah Qacar” (18 fevral 2014), “Əli və Nino” (11 may 2018), X.Əliyevin “Ehsanxan Kəngərli” (13 mart 2019) əsərlərinə uğurlu quruluşlar verdi. Bu tamaşaların əksəriyyətində baş rolların mahir ifaçısı kimi də şöhrətləndi.

Klassik irsə münasibət teatr kollektivinə həmişə hörmət, məhəbbət qazandırmışdır. Belə hallar milli dəyərlərə, soy-kökə qayıdış kimi qəbul olunur, repertuar zənginliyi yaradır. M.F.Axundovun, C.Məmmədquluzadənin, H.Cavidin, Ə.Haqqverdiyevin, N.Vəzirovun, Ü.Hacıbəyovun yaradıcılığına dönə-dönə müraciət etmək teatrın uğuru, irəliyə atılan sənət qələbəsidir. Bu dramaturqların əsərlərinin tamaşaya qoyulması böyük aktyor nəslinin yetişməsinə də vəsilə olur.

Böyük bəstəkar Ü.Hacıbəyovun “Arşın mal alan” (2001-2006) musiqili komediyası Naxçıvan teatrında Kamran Quliyevin quruluşunda yenidən uğurla səhnəyə qoyuldu. Keçmiş tamaşalardan fərqli olaraq bu tamaşalarda quruluşçu rejissor Kamran Quliyev gənc və istedadlı aktyorlarla işləməyə üstünlük verdi və maraqlı tamaşa ərsəyə gətirməyə nail oldu.

Naxçıvan teatrının yaradıcı kollektivi 2004-cü ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaradılmasının 80 illik yubileyinə hədiyyə olaraq Nəriman Həsənzadənin “Atabəylər” əsərini repertuarına saldı. Tariximizə işıq salan, soykökümüzə qürur hissi keçirməyə əsas verən bu əsər mühüm tərbiyəvi əhəmiyyətə malik idi. Xatırladaq ki, bu tamaşa ilk dəfə Azərbaycan Respublikasının xalq artisti Mərahim Fərzəlibəyovun quruluşunda (rejissor Kamran Quliyev) 1999-cu ilin may ayının 10-da Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaradılmasının 75 illik yubileyi münasibəti ilə teatrın səhnəsində çox böyük müvəffəqiyyətlə nümayiş etdirildi. Tamaşa bərpa olunaraq 14 may 2004-cü ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaradılmasının 80 illiyi münasibəti ilə yenidən nümayiş etdirildi [5, s. 47]. Tamaşa haqqında akademik İsa Həbibbəyli yazır: “Atabəylər” tarixi pyesində xalqımızın qəhrəmanlıq səhifəsi, yadellilərə qarşı aparılan mübarizə yüksək sənətkarlıqla tərənnüm olunurdu. Zəngin və dolğun xarakterlər, güclü dramatism tamaşanın bəddi vüsətini, ictimai-siyasi mahiyyətini qüvvətləndirirdi. Şair-dramaturq Nəriman Həsənzadənin, tanınmış rejissor, əməkdar incəsənət xadimi, xalq artisti Mərahim Fərzəlibəyov tərəfindən son illərdə Naxçıvan teatrında tamaşaya qoyulan “Atabəylər” tamaşası milli-tarixi özünü dərk prosesinin dərinləşməsinə kömək edir, millilik və müstəqillik düşüncəsini daha da qüvvətləndirir” [2, s. 10].

Həmin gün tamaşaya Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti Mehriban xanım Əliyeva, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talıbov və yubiley iştirakçıları baxmış və bəyənmişlər. “Tamaşada əsas rollarda Kamran Quliyev (Qızıl Arslan), Həsən Ağasoy (Nizami), Yasəmən Ramzanova (İnanc Xatun), Xəlil Hüseynov (Əcəmi), Vidadi Rəcəbov (Əbubəkir), Rza Xudiyev (Toğrul bəy), Rövsən Hüseynov (Ayəba) çıxış edirlər” [4, s. 472].

Həmişəyaşar dramaturq Hüseyn Cavid milli dramaturgiyamızın xəzinəsinə “Şeyx Sənan”, “İblis”, “Xəyyam”, “Səyavuş”, “Knyaz”, “Ana” ... kimi ümumbəşəri incilər bəxş etmişdir. Bu sənət inciləri uzun illərdir ki, teatrlarımızın repertuarlarında monolitləşmişdir. Hüseyn Cavidsiz Milli Azərbaycan Teatrını təsəvvür etmək mümkün deyildir. Bu bir həqiqətdir ki, respublika teatrlarında rejissor və aktyorların formalaşmasında, yetkinləşməsində Cavid dramaturgiyası misilsiz rol oynamış və oynamaqdadır. A.M.Şərifzadə, M.Davudova, R.Təhmasib, K.Ziya, R.Əfqanlı, H.Qurbanova, M.Məmmədov, H.Turabov, A.Qurbanov, H.Xanızadə, İ.Musayev, İ.Həmzəyev, S.Mövləvi, Z.Həmzəyeva, Z.Əliyeva, V.Əsədov və bir çox Azərbaycanın görkəmli sənətkarları sənətin uca zirvələrini məhz Cavidin pyeslərindəki obrazları yaratmaqla fəth etmişlər. Onlardan biri də Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Kamran Quliyevdir.

Müstəqillik illərində Naxçıvan teatrı görkəmli sənətkarın əsərlərinə daha böyük meydan açmışdır. Bu dövrdə Cavid dramaturgiyasına qayıdış milli oyanışın qələbəsi idi. Qədim sənət

ocağında ölməz söz ustasının iki şedevr əsəri “Topal Teymur” və “İblis” Naxçıvan teatrının repertuarına daxil edildi. Bu əsərlərin tamaşaya qoyulması milli oyanışın dirçəlişinə xüsusi zəmin yaratdı. “Dünyaşöhrətli dramaturq H.Cavidin “Topal Teymur” və “İblis” kimi bəşəri ideyali, zəngin mündəricəli pyeslərinə ilk dəfə Naxçıvan teatrında quruluş verən Kamran Quliyev zəngin mənəviyyatlı bir tamaşa yaratmağa nail oldu. O, həmin tamaşalarda Əmir Teymur və Elxan kimi baş rollarda da özü oynamışdır” [6, s. 89]. “Bu tamaşalar romantik pafosu, yadda qalımlı rəssam, bəstəkar işi və ilhamlı aktyor oyunu ilə Cavid irsinə dərin məhəbbətin rəmzinə çevrildi. Teatrda milli ruh, milli düşüncə hökm sürdü. Bu müsbət addımlar yalnız müstəqilliyin, demokratiyanın sənətə gətirdiyi azadlıq və səadət bəhrəsi idi” [7, s. 110]. Bu faktların özü də Kamran Quliyevin yaradıcılığında tarixi bir hadisədir.

Heydər Əliyev siyasətinin uğurlu davamçısı, Respublika Prezidenti cənab İlham Əliyevin Hüseyn Cavidin 125 illik yubileyi ilə əlaqədar 2007-ci ilin aprel ayının 17-də imzaladığı sərəncamla ölkənin hər yerində görkəmli dramaturqun yubileyi təntənə ilə qeyd edildi. “Bu qədim sənət ocağında Kamran Quliyevin quruluşunda (rəssam Əbülfəz Axundov, bəstəkar Yaşar Xəlilov) hazırlanan “Səyavuş” əsəri Cavid irsinə dərin ehtiram, layiqli töhfə, ülvi sədaqətin rəmzi kimi uğurla tamaşaya qoyuldu və sənətsevərlərə təqdim edildi” [6, s. 88].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyevin “Hüseyn Cavidin 130 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında” 16 fevral 2012-ci il tarixdə imzaladığı Sərəncam Hüseyn Cavidin çoxşaxəli yaradıcılığına verilən yüksək qiymətin bir daha misilsiz ifadəsi idi.

Görkəmli dramaturq Hüseyn Cavidin anadan olmasının 130 illiyinin Naxçıvan Muxtar Respublikasında keçirildiyi yubiley tədbirində Naxçıvan Muxtar Respublika Ali Məclisinin Sədri Vasif Talıbov dünya şöhrətli dramaturq haqqında demişdir: “Cavid yaradıcılığı İslam aləmi və Türk dünyası ədəbiyyatında özünün dərin fəlsəfi məzmununa, bəşəri ideyalarına, milli xüsusiyyətlərinə görə mühüm əhəmiyyətə malik olan ölməz sənət nümunəsidir”. Naxçıvan Muxtar Respublika Ali Məclisi Sədrinin imzaladığı Sərəncama uyğun olaraq Cavid irsinə məhəbbətin nəticəsidir ki, hər il muxtar respublikada Cavid günləri keçirilir, dahi söz ustası yad edilir.

Cavid özünü monumental romantikası, acı fəryadları və şirin arzuları ilə həmişə diqqətdə olan əbədiyaşar bir dramaturqdur. Bu dramaturgiya insanları nurlu sabaha, axarlı-baxarlı günlərə, yeni üfüqlərə səsləyir. Xalqımızın ümummilli lideri, dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev Hüseyn Cavidin bədii irsini yüksək qiymətləndirərək demişdir: “Hüseyn Cavidin bədii irsi xalqımızın milli sərvətidir. Bu irsi qorumaq hər bir azərbaycanlının müqəddəs əməlinə çevrilməlidir”.

Elçinin Naxçıvan teatrında (2001) tamaşaya qoyulan “Mənim ərim dəlidir” pyesi mövzu etibarını ilə müasir mərhələdə Azərbaycan cəmiyyətində baş verən ictimai-mənəvi proseslərin bədii əks sədası idi. Quruluşçu rejissor Kamran Quliyev pyesin ana xəttini düzgün müəyyən etməklə, tamaşada əsərin ideyasının təbii vasitələrlə açılması üçün bir ailənin və onları əhatə edən dost-tanışların timsalında keçid dövründə meydana çıxmış eybəcərlikləri düşünülmüş həyat hadisələr, seçilmiş detallar vasitəsilə mənalandırır və teatr kollektivinin bütün imkanlarından istifadə edir. Tamaşada yaranmış fürsətdən istifadə edən bir qrup insanlar cildlərini dəyişərək “Xalqa xidmət” pərdəsi altında şəxsi mənafeələrini güdmələri, müxtəlif yollarla mövqə qazanmaq üçün canfəşanlıq göstərmələri rejissorun quruluşunda daha qabarıq şəkildə canlandırılır. Yaxın keçmişdə elmi ateizmdən dərs demiş professorun dindar bir şəxsə çevrilməsi, baytar işləmiş kənd təsərrüfatı mütəxəssisinin siyasi partiya yaradıb vəzifə tutmaq üçün yarışa qoşulması, komsomol təşkilatına rəhbərlik etmiş başabəla “ziyalının” pantürk kimi çıxış etməsi və bu kimi aktual ideya bütün həyatiliyilə tamaşada özünü göstərir. Tamaşada

rejissor rol bölgüsünə də xüsusi fikir vermişdir. Bütövlükdə “Mənim ərim dəlidir” tamaşasının quruluşçu rejissoru əsərdəki hadisələri və müəllif ideyasını dolğun surətdə mənalandırmaqla bərabər, teatr kollektivinin geniş potensiala malik olduğunu nümayiş etdirirdi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Əməkdar elm xadimi, İsa Həbibbəyli “Mənim ərim dəlidir” tamaşasına yazdığı rəydə həm Naxçıvan teatrının kollektivinin uğurunu, həm də quruluşçu rejissor Kamran Quliyevin əməyini yüksək qiymətləndirərək yazırdı: “Bütövlükdə “Mənim ərim dəlidir” tamaşasına cəlb olunmuş aktyor heyəti əsərdəki hadisələri və müəllif ideyasını dolğun surətdə mənalandırmaqla bərabər, həm də Naxçıvan teatrının hazırkı mərhələdə geniş potensiala malik olduğunu da nümayiş etdirir. Naxçıvan teatrının içindən çıxmış, istedadlı aktyorluqdan bacarıqlı və zəhmətkeş rejissorluğa yüksəlmiş Kamran Quliyevin çağdaş səhnəni duyması, kollektivin imkanlarına bələdliyi tamaşanın uğurlu həllinə səbəb olduğu kimi, eyni zamanda Naxçıvan teatrının da rejissor boşluğunu doldurur” [3].

“Mənim ərim dəlidir” tamaşasından sonra teatrının kollektivi yenidən Elçin dramaturgiyasına müraciət edir. Bu dəfə dramaturqun “Dəlixanadan dəli qaçıb” tragikomediyası Kamran Quliyevin quruluşunda (rəssam Əbülfəz Axundov, bəstəkar Elxan Muradov) 22 oktyabr 2002-ci ildə tamaşaya qoyuldu. Tamaşada keçən əsrin 90-cı illərin əvvəllərində hakimiyyətdə olan sərişstəsiz, bacarıqsız məmurlar kəskin satira atəşinə tutulur, acı gülüş ilə hadisələrin ictimai mahiyyəti, cəmiyyətdə baş verən mənəvi eybəcərliklər konkret bir məkanda – bir qəzet redaksiyası daxilindəki çatışmazlıqlar, insanların qeyri-sağlam düşüncələri, keçmiş sovetlər əyyamından qalmış iş prinsipi, bir sözlə onların çürük fəlsəfəsi müəllifin təqdim etdiyi maraqlı faktlar rejissorun təsvirində qabardılaraq tamaşaçılara təqdim olunur. Tamaşada personajların konkret adları olmasa da, sadəcə olaraq tutduqları vəzifə ilə adlandırılır. Professor, şəfqət bacası, baş redaktor, məsul katib, ədəbi işçi, katibə və s. bu kimi adlardandır.

Tamaşada bütün münəqişələr baş redaktorun ətrafında, bilavasitə onun gözləri qarşısında cərəyan edir. Baş redaktorun başçılıq etdiyi redaksiyada əməkdaşlar qəribə bir xəstəliyə - özündən razılıq xəstəliyinə tutulublar. Əməkdaşların köhnə fikirləri, pas atmış əqidələri baş redaktorun əsəblərini korlayır. O, bu əməkdaşların laqeydliyinə, əqidəsizliyinə, ikiüzlülüynə, iblisliyinə tab gətirə bilməyərək dəlixanaya düşür. Burada da o, qəribəliklərlə rastlaşır. O, görür ki, cəmiyyət başdan-başa axmaqların, qeyri-normal adamların əlindədir. Bu cəmiyyətdə ağıllı, sağlam düşüncəli insanlara yer yoxdur. İstər müəllifin, istər quruluşçu rejissorun, istərsə də yaradıcı kollektivin qarşısında bir məsələ durur: Xəstə cəmiyyətin mənəvi eybəcərliklərini, sağlam olmayan düşüncələrini satira atəşinə tutmaq. Tamaşada baş redaktor obrazını məharətlə yaradan Rza Xudiyev öz emosional ifa tərzi ilə obrazın daxili dünyasını, hiss və həyəcanlarını ustalıqla tamaşaçıya təqdim etməklə bərabər, onun yaşadığı gərgin məqamları da real səpkidə, öz ifa üslubunda yaratmaqla fərqlənir. “Tamaşada quruluşçu rejissorun aktyorlarla birgə işi ilk baxışda nəzərə çarpır...” [9].

Naxçıvan teatrında tənqidçi, ədəbiyyatşünas alim, akademik Məmməd Cəfər Cəfərovun “İnsanlar və talelər” kinossenarisi əsasında Kamran Quliyevin quruluşunda (rəssam Əbülfəz Axundov, bəstəkar İmamqulu Əhmədov) hazırlanan “Mirzə Cəlil taleyi” adlı tamaşa 2013-cü ilin 23 fevralında sənətsevərlərə təqdim olundu. İlk dəfə olaraq Naxçıvan teatrının səhnəsində tamaşa qoyulan bu əsər Mirzə Cəlil dövrünü əks etdirmək baxımından çox qiymətli idi. Belə ki, Cəlil Məmmədquluzadənin həyatı, mühiti və mübarizəsindən bəhs edən iri həcmli “İnsanlar və talelər” kinodramı böyük ədibin və onun müasirlərinin, əməl dostlarının obrazını səhnəyə gətirir, dövrün keşməkeşli hadisələrini işıqlandırır. Quruluşçu rejissor bunlarla yanaşı tamaşada rol bölgüsünə də ciddi fikir verməklə, cəhalət zülmətində boğulan, xalqın həqiqi ziyası olan şəxslərin bədii portretlərini canlandırılmasına da ciddi səy göstərir.

İrəvan Dövlət Azərbaycan Teatrının direktoru, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi İxtiyar Piriyevin “Qurtuluş dastanı” epik tarixi dramı Naxçıvan teatrında Milli Qurtuluş Günü- 2015-ci ilin iyunun 15-də Ulu öndər Heydər Əliyevin xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq Kamran Quliyevin quruluşunda səhnəyə qoyulmuş və tamaşada ümummilli liderin bədii obrazının səhnə təcəssümü uğurla əks olunmuşdu. Dahi şəxsiyyətin zəngin həyat yolunun müxtəlif məqamları, habelə ayrı-ayrı hadisələrə münasibəti, aktyorların yaratdığı canlı səhnələr tamaşaçılar tərəfindən alqışlarla qarşılanmışdır. Tamaşada Ulu öndər öz həyatını təhlükə altına ataraq 1990-cı il yanvarın 21-də Azərbaycan Respublikasının Moskvadakı Daimi Nümayəndəliyinə gəlməsi və orada Sovet ordusunun Bakıda dinc əhaliyə qarşı törətdiyi qanlı faciə ilə bağlı mətbuat konfransı keçirməsi, iyulun 20-də Bakıya yola düşməsi, iki gün sonra anadan olduğu Naxçıvana gəlməsi, orada fəaliyyət göstərməsi, ölkə ictimaiyyətinin qabaqcıl nümayəndələrinin Naxçıvanda olmaları və xalqın təkidli tələbi ilə dahi şəxsiyyətin ölkə rəhbərliyinə yenidən qayıtması tamaşada öz parlaq ifadəsini tapır. Eyni zamanda tamaşanın finalında aktyorların – müəllifin “Müstəqil vətənin memarı” rekviyem-poemasını söyləməsi qurtuluşa simvol olan, qurtuluşun mahiyyətini özündə təcəssüm etdirən milli birliyin rəmzi kimi təqdim edilir.

Kamran Quliyev teatrın kollektivi ilə birlikdə Zaqafqaziya Respublikalarında, 1998-ci ildə Türkiyə Respublikasının Ankara, İstanbul, Trabzon, Qars, İğdır şəhərlərində qastrola oldu. Türkiyəli sənətsevərlərə böyük Üzeyir bəyin “Arşın mal alan”, “Məşədi İbad”, “Ər və arvad” musiqili komediyalarını göstərdi. Kamran Quliyevin yaratdığı Qoçu Əsgər rolu türk teatrsevərlərin yaddaşına həkk olunan obrazlardandır. 1999-cu ildə teatrın bir qrup aktyorları İran İslam Respublikasına qastrola gedir. Teatrın artistləri Təbriz, Xoy, Urmiya, Maku şəhərində N.Nərimanovun “Nadir şah” əsərini tamaşaya qoyurlar. Tamaşada Kamran Nadir şah obrazını yaradır. İstər Türkiyə Respublikasının, istərsə də İran İslam Respublikasının qəzetlərində Naxçıvan teatrının qastrolundan, Kamran Quliyevin tamaşalara verdiyi quruluşlardan və yaratdıqları obrazlardan bəhs edən yazılara rast gəlirik.

Sənətə gəldiyi ilk gündən uğurlu addımlar atan, Kamran Quliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının televiziya ilə sıx əməkdaşlıq edir, televiziya teatri üçün C.Məmmədquluzadənin “Kamança”, E.Həbibin “Ağ ölümün ölümü”, “Günəşin vətəni”, Ə.Əsgərovun “Özgə anası” kimi maraqlı tamaşalar hazırlayır. Kamran Quliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etməklə, bir çox dövlət tədbirlərinə aparıcılıq edir.

Kamran Quliyevin teatr sənətinin inkişafındakı xidmətləri dövlətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. O, 1987-ci il iyun ayının 12-də, 29 yaşında şərəfli titulun – Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti, 1999-cu ilin oktyabrın 9-da, 41 yaşında isə Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti kimi fəxri adların sahibi olur. Tanınmış sənətkar, 2001-ci ildə 44 yaşında isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, möhtərəm Heydər Əliyevin fərmanı ilə prezidentin təsis etdiyi birinci dərəcəli mükafata layiq görülür, 2002, 2003 və 2009-cu illərdə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mükafatını alır, 2008-ci ildə “Tərəqqi” medalı ilə təltif edilir. Bu mükafatlar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sənətə və sənətkara göstərdiyi qayğının təzahürləridir.

Bütün bu göstəriciləri nəzərə alaraq deyə bilərik ki, bundan sonra da Kamran Quliyev bir aktyor və rejissor kimi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və eləcə də Naxçıvan Muxtar Respublika Ali Məclisi Sədrinin qayğılarına öz əməli işi ilə cavab verəcək, Naxçıvan teatrının inkişafı yolunda öz bilik və bacarığını əsirgəməyəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əsədov V. Yollara iz düşür. “Şərq qapısı” qəz., 2 avqust 1987-ci il.
2. Həbibbəyli İ. Naxçıvan ədəbi-ictimai mühitində Şərq və Qərb // AMEA-nın Xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası, 2004, № 3-4.
3. Həbibbəyli İ. Mənim ərim dəlidir. “Şərq qapısı” qəz., 2001, 12 aprel.
4. Qəhrəmanov Ə., İbrahimov S., Cəfərov F. Naxçıvan teatrının salnaməsi. Naxçıvan: Əcəmi, 2010, 734 s.
5. Qəhrəmanov Ə. Naxçıvan teatri müstəqillik illərində. Bakı: MBM, 2008, 92 s.,
6. Qəhrəmanov Ə. Hüseyn Cavid və Naxçıvan teatri. Naxçıvan: Əcəmi, 2017, 120 s.
7. Vəzirov C., Eyvazlı H. Naxçıvan teatri: dünən, bu gün. Naxçıvan: Məktəb, 2007, 206 s.
8. Vəzirov C. Yüz kəbədən üstündür, bir könül ziyarəti. “Şərq qapısı” qəz., 2002, 30 iyun.
9. Vəzirov C. Dəlixonadan dəli qaçıb. “Şərq qapısı” qəz., 2002, 29 oktyabr.
10. “Şərq qapısı” qəz., 1984, 27 dekabr.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: aliqehreman@yahoo.com

Ali Gahramanov

PEOPLE'S ARTIST KAMRAN GULIYEV: ART AND MODERNITY

The article provides the carrier of the great actor and director Kamran Guliyev who has taken confident and courageous steps in his carrier and he is distinguished by his own autography, his stage performance is followed by his own unique features. The article talks about the characters created by him and his performances. He has directed successful films from the following works for enriching the theatre repertoire in the years of independence: Attention is drawn to his productions, such as “Atabey”, “Pompey’s campaign to the Caucasus” of N.Hasanzadeh, “Fortress of Alinja” of H.Arzu, “Sheikh Khiyabani” of I.Efendi, A.Babayev’s “Return of Koroglu to Chenlibel”, N.Khazri’s “Attila’s Riders”, “The sun rising on the banks of the Araz” of H.Eyvazly, “Blood mixed with blood” of S.Sadig, “The Fate of Mirza Jalil” of M.Jafarov, “Yahya bey Dilgam” of T.Hamid, A.Amirli’s “Agha Mohammed Shah Gajar”, “Ali and Nino”, H.Aliyev’s “Ehsan Khan Kengerli”, H.Javid’s “Lame Tamerlane”, “The Devil”, “Siyavush”, “Sheikh Sanan”, Elchin’s “My husband is crazy”, “From madhouse ran away a mad”, J.Mamedguluzadeh’s “Gathering mads”, H.Orujov’s “People of this world”, “Resurrected man” of Mir Jalil Pashaev are realistic and romantic performances.

At the same time, Kamran Guliyev’s participation in large-scale state-level events in the autonomous republic are mentioned in the paper.

Keywords: *Kamran Guliyev, actor, director, producer, drama, performance, stage.*

Али Гахраманов

НАРОДНЫЙ АРТИСТ КЯМРАН ГУЛИЕВ: ИСКУССТВО И СОВРЕМЕННОСТЬ

В статье рассматривается творческий путь Кямрана Гулиева, шагающего на сцене уверенно, не боясь, поддерживающего правильное направление на своем пути, отличающегося душой и оригинальным почерком как актер и режиссер, и рассматриваются своеобразные черты его сценической деятельности. Освещаются его роли и постановки.

Обращается внимание на его постановки, такие как «Атабеи», «Поход Помпея на Кавказ» Н.Гасанзаде, «Крепость Алинджа» Г.Арзулу, «Шейх Хиябани» И.Эфендиева, «Возвращение Кероглу в Ченлибел» А.Бабаева, «Всадники Аттилы» Н.Хазри, «Солнце, всходящее на берегу Араза» Г.Эйвазлы, «Кровь перемешался с кровью» Ш.Садига, «Судьба Мирзы Джалила» М.Джафарова, «Яхья беу Дильгам» Т.Гамида, «Ага Мохаммед шах Гаджар», «Али и Нино» А.Амирли, «Ехсан хан Кенгерли» Х.Алиева, «Хромой Тамерлан», «Дьявол», «Сиявуш», «Шейх Санан» Г.Джавида, «Мой муж сумашедший», «Из дурдома сбежал сумашедший» Эльчина, «Сбор сумашедших» Дж.Мамедкулузаде, «Люди этого мира» Г.Оруджова, «Воскресший человек» Мир Джалала Пашаева.

В том числе здесь говорится об участии К.Гулиева в широкомасштабных государственных мероприятиях.

Ключевые слова: Кямран Гулиев, актер, директор, режиссер, драматургия, спектакль, сцена.

(AMEA-nın müxbir üzvü Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma: İlk variant 14.05.2020

Son variant 21.07.2020